

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2018 r., I CSK 381/17

GRZEGORZ WOLAK*

STRESZCZENIE

W glosie, autor zaaprobował zapatrywanie wyrażone w tezie, że zobowiązanie do uzupełnienia zachowku ciążące na obdarowanym (art. 1000 § 1 k.c.¹) przechodzi na jego następców prawnych także wówczas, gdy obdarowany zmarł przed otwarciem spadku po darczyńcy (art. 922 § 1 k.c.). Zdaniem glosatora odmienne stanowisko, przyjęte w sprawie przez sąd pierwszej instancji, stałoby w sprzeczności z *ratio* przepisów kodeksu cywilnego o zachowku i godziło w prawa najbliższych członków rodziny zmarłego uprawnionych do zachowku.

Słowa kluczowe: darowizna, darczyńca, obdarowany, zachowek, otwarcie spadku

Zobowiązanie do uzupełnienia zachowku ciążące na obdarowanym (art. 1000 § 1 k.c.) przechodzi na jego następców prawnych także wówczas, gdy obdarowany zmarł przed otwarciem spadku po darczyńcy (art. 922 § 1 k.c.).

I. WPROWADZENIE

Głosowany wyrok² wydany został w sprawie z powództwa J.N. przeciwko M.N. i D.N. (następcom prawnym M.N. obdarowanego przez spadkodawcę K.N.) o zapłatę solidarnie kwoty 177 777 zł tytułem uzupełnienia zachowku na-

* Dr hab. Grzegorz Wolak, starszy wykładowca w Katedrze Prawa Prywatnego Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli, ORCID: 0000-0003-3636-8440, wiceprezes i zastępca przewodniczącego I Wydziału Cywilnego Sądu Rejonowego w Stalowej Woli.

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2018 r. poz. 1025, ze zm.

² Wyrok Sądu Najwyższego z 13.04.2018 r., I CSK 381/17, OSNC – ZD 2018, nr D, poz. 68

leżnego jej po mężu K.N. Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną pozwanych od reformatoryjnego wyroku sądu drugiej instancji uwzględniającego co do zasady żądanie pozwu. W tezie tego orzeczenia przyjął, że: „Zobowiązanie do uzupełnienia zachowku ciężące na obdarowanym (art. 1000 § 1 k.c.) przechodzi na jego następców prawnych także wówczas, gdy obdarowany zmarł przed otwarciem spadku po darczyńcy (art. 922 § 1 k.c.)”.

Prima facie, w świetle przepisów księgi IV kodeksu cywilnego, wydawać by się mogło, że właściwy jest przeciwny pogląd wyrażony przez sąd okręgowy (sąd pierwszej instancji), tj. taki, że zobowiązanie do uzupełnienia zachowku ciężące na obdarowanym (art. 1000 § 1 k.c.) nie odnosi się do jego następców prawnych, gdy obdarowany zmarł przed otwarciem spadku po darczyńcy (art. 922 § 1 k.c.). Dobrze, że Sąd Najwyższy nie podzielił tego zapatrywania, jako pozostającego w sprzeczności z *ratio* przepisów kodeksu cywilnego o zachowku i godzącego w prawa najbliższych członków rodziny zmarłego uprawnionych do zachowku.

Glosowane orzeczenie jest warte odnotowania także dlatego, że jeszcze niedawno B. Kordasiewicz stwierdzał, że: „(...) żaden z komentatorów ani też żaden z systemów informacji prawniczej nie podaje orzeczeń sądowych, które zapadałyby na tle procesów o zachówek, w których pozwanymi są obdarowani przez spadkodawcę”. Dodawał zarazem, że nie dowodzi to zbędności regulacji roszczenia o uzupełnienie zachowku, kierowanego względem zapisobierców windykacyjnych, jak też względem obdarowanych. Przeciwnie, roszczenia te odgrywają swą rolę prewencyjną. Samo ich istnienie zapobiegać ma bowiem pokusie omijania uregulowań dotyczących zachowku przy pomocy dokonywanych za życia darowizn czy też ustanawianych w testamentie zapisów windykacyjnych³.

Stan faktyczny sprawy nie był ani obszerny, ani skomplikowany, natomiast jego ocena przez sądy pierwszej i drugiej instancji – odmienna.

II. STAN FAKTYCZNY ORAZ STANOWISKO SĄDÓW PIERWSZEJ I DRUGIEJ INSTANCJI

Powódka była żoną K.N., który zmarł 20 sierpnia 2012 r. Postanowieniem z 28.05.2013 r. spadek po zmarłym nabyli na podstawie ustawy z dobrodziejstwem inwentarza żona J.N., syn R.N. i wnuk D.N. po 1/3 części. K.N. 9 grudnia 1996 r. darował synowi M.N. stanowiący jego własność lokal mieszkalny przy ul. R. w W. Natomiast 3 kwietnia 2008 r. zmarł M.N., a spadek po nim nabyli z dobrodziejstwem inwentarza żona M.N., syn D.N. i córka A.N. Spadek po zmarłej 9 kwietnia 2009 r.

³ Zob. B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego Tom 10. Prawo spadkowe*, B. Kordasiewicz (red.), Warszawa 2015, s. 1119.

A.N. nabyli z dobrodziejstwem inwentarza matka M.N. w 5/8 i brat D.N. w 3/8 części. W chwili śmierci K.N. nie był właścicielem żadnego majątku. Powódka J.N. zajmuje dwa z trzech pokoi w lokalu mieszkalnym stanowiącym przedmiot darowizny. Opłaty za lokal ponosi pozwana M.N. Wartość darowanej przez spadkodawcę nieruchomości wynosi 687 150 zł.

Sąd okręgowy oddalił powództwo. Uznał, z powołaniem się na art. 1000, art. 991 i art. 994 k.c., że powódka nie może domagać się od pozwanych zapłaty zachowku po K.N., ponieważ darowizna była dokonana na rzecz syna, który nie dożył otwarcia spadku. Obdarowany, skoro zmarł przed ojcem, jest osobą niebędącą spadkobiercą w rozumieniu art. 994 k.c., dlatego dokonanej na jego rzecz przed więcej niż 10 laty darowizny nie zalicza się przy obliczaniu substratu zachowku.

Innego zdania był sąd apelacyjny, który zasądził od pozwanych solidarnie (na podstawie art. 1034 § 1 k.c.), tytułem uzupełnienia zachowku, kwotę 150 700 zł z ustawowymi odsetkami. Na podstawie art. 319 k.p.c. zastrzegł im prawo powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności wynikające z przyjęcia z dobrodziejstwem inwentarza spadku po M.N. Podzielił ustalenia faktyczne dokonane w pierwszej instancji, z tym, że skorygował wartość darowanej nieruchomości, stosownie do kwoty wynikającej z opinii biegłego, i stwierdził, że pozwanej przysługuje udział we współwłasności lokalu przy ul. R. w wysokości 11/24 części, pozwanemu zaś w wysokości 13/24 części. Wskazał również, że pozwani i zmarła A.N. nabyli spadek po M.N. po 1/3 części, a w dacie otwarcia spadku po K.N. powódka osiągnęła wiek emerytalny i pozostawała na emeryturze, natomiast pozwany D.N. był małoletni.

W ocenie sądu apelacyjnego wynikająca z art. 994 § 1 k.c. niemożność doliczenia do spadku darowizn po upływie 10 lat, licząc wstecz od śmierci spadkodawcy, dotyczy tylko takich darowizn, które zostały dokonane na rzecz osób obcych, nienależących do kręgu potencjalnych spadkobierców ani uprawnionych do zachowku. W konsekwencji, mimo że M.N., należący do kręgu potencjalnych spadkobierców i uprawnionych do zachowku, nie został w stanie faktycznym powołany do spadku po ojcu K.N., to dokonana przed więcej niż dziesięcioma laty darowizna na jego rzecz podlegała doliczeniu do spadku przy obliczaniu zachowku należnego powódce. Nawiązując do innych przepisów kodeksu cywilnego, tj. art. 925 i art. 1048 k.c., sąd apelacyjny stwierdził, że pod pojęciem „spadkobiercy” użytym w art. 994 § 1 k.c. rozumieć należy osobę należącą do kręgu potencjalnych spadkobierców, która niekoniecznie zostaje powołana do spadku. Odmienne wykładnia niweczyłaby cel przepisów o zachowku, którym jest urzeczywistnienie obowiązków moralnych spadkodawcy wobec najbliższych. Instytucja zaliczania darowizn przewidziana w art. 993 k.c. stanowi konsekwencję tego systemowego założenia.

Sąd apelacyjny uznał ponadto, że mimo iż M.N. nie dożył otwarcia spadku po ojcu, zobowiązanie z tytułu zaspokojenia roszczenia o zachowek obciąża pozwanych jako jego spadkobierców. Dziedziczenie ma charakter sukcesji uniwersalnej. Na skutek śmierci spadkodawcy spadkobiercy z mocy prawa wstępują bowiem w sytuację prawną zmarłego. Chociaż roszczenie powódki o uzupełnienie zachowku stało się wymagalne dopiero w dacie otwarcia spadku po K.N., to obowiązki, które przepisy prawa spadkowego wiążą z otrzymaniem darowizny, należą do długów spadkowych. Odpowiedzialność następców prawnych obdarowanego opiera się o następstwo ogólne wynikające z dziedziczenia po nim. Pozwani przejęli po M.N. status obdarowanego w zakresie dotyczącym obowiązku zaspokojenia roszczenia o zachowek. Odpowiedzialność obdarowanego nie może być ściśle związana z jego osobą, gdyż prowadziłoby to do uzależnienia skuteczności żądania od sytuacji losowych, takich jak śmierć obdarowanego przed spadkodawcą. Dług wynikający z art. 1000 k.c. jest dziedziczny, następca zaś wstępuje w prawa swojego poprzednika. Uprawniony do zachowku może zatem kierować swoje roszczenie przeciw spadkobiercom obdarowanego, niezależnie od tego, czy obdarowany zmarł przed darczyńcą czy po nim. Na rzecz tego stanowiska przemawia ponadto art. 996 zdanie drugie k.c., który nakazuje uwzględnić korzyści otrzymane przez wnuki w przypadku darowizny dokonanej na rzecz rodziców.

W skardze kasacyjnej pozwani zarzucili naruszenie art. 994 § 1, art. 1000 § 1 oraz art. 922 § 1 i 3 k.c. Zarzucając naruszenie art. 994 § 1 k.c., skarżący zmięrzali do wykazania, że darowizna taka nie może podlegać doliczeniu do substratu zachowku, ponieważ obdarowany nie mieści się w kręgu spadkobierców ani uprawnionych do zachowku, skoro nie dożył otwarcia spadku. Twierdzili również, że sąd apelacyjny naruszył art. 1000 i art. 922 § 1 i 3 k.c. przyjmując, że osobą, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, jest także następca prawny pod tytułem ogólnym, bez względu na to, kiedy doszło do otwarcia spadku. Jak już była o tym mowa na wstępie, Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną pozwanych.

III. OCENA STANOWISKA SĄDU NAJWYŻSZEGO

Spadkodawca ma swobodę rozrządzenia swoim majątkiem na wypadek śmierci poprzez czynność prawną, jaką jest testament (swoboda testowania). Swoboda ta, niemająca jednak nieskrępowanego charakteru, posiada dwa aspekty – przedmiotowy (może on rozrządzić całością bądź jedynie ułamkową częścią spadku) oraz podmiotowy (może przeznaczyć majątek ze skutkiem po swojej śmierci na rzecz

dowolnej osoby, z tym zastrzeżeniem, że musi ona mieć zdolność dziedziczenia)⁴. Ochronie jego najbliższej rodziny służą zaś przepisy o zachowku. Polski ustawodawca opowiedział się bowiem za systemem zachowku, a nie za systemem rezerwy. Każdy z tych systemów ma przy tym swoje wady i zalety⁵. Uprawniony do zachowku może go otrzymać od spadkodawcy na kilka sposobów, tj. przez powołanie do spadku, zapis lub darowiznę. Jeżeli jednak w takiej formie uprawniony do zachowku go nie otrzyma albo otrzyma go nie w takim wymiarze, w jakim mu on się należy, przysługuje mu roszczenie o zapłatę sumy potrzebnej do pokrycia lub uzupełnienia zachowku.

Zobowiązani do zapłaty zachowku są w pierwszej kolejności spadkobiercy (art. 991 § 2 k.c.). Jeżeli uprawniony nie może otrzymać należnego mu zachowku od spadkobierców, może wystąpić z roszczeniem o jego zapłatę przeciwko zapisobiercom windykacyjnym (art. 999¹ § 1 k.c.), a jeżeli uzyskanie zachowku nie jest możliwe od spadkobierców ani zapisobierców windykacyjnych – przeciwko osobom, które otrzymały od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku (art. 1000 § 1 k.c.). Odpowiedzialność zapisobierców windykacyjnych, jak i obdarowanych za zachówek ma zatem charakter subsydiarny. Podzielić należy krytyczne głosy doktryny co do decyzji ustawodawcy wzorowania odpowiedzialności zapisobierców windykacyjnych za zachówki na odpowiedzialności obdarowanych, skoro obdarowani co do zasady nie odpowiadają za długi spadkowe, a zapisobiercy windykacyjni przeciwnie, odpowiadają w szerokim zakresie⁶. *De lege lata* uprawniony do zachowku nie może dlatego skutecznie realizować swojego roszczenia wobec zapisobierców windykacyjnych, jeśli możliwe jest otrzymanie należnego mu zachowku od spadkobierców. Analogicznie nie może on skutecznie realizować swojego uprawnienia wobec obdarowanych, jeśli możliwe jest otrzymanie należnego mu zachowku od zapisobierców windykacyjnych (a tym bardziej gdy jest to możliwe z majątku spadkobierców). W wyroku z 14.02.2014 r.⁷ Sąd Apelacyjny w Łodzi prawidłowo wywiódł, że ciężar dowodu niemożności uzyskania zachowku od spadkobierców i zapisobierców windykacyjnych w całości czy w określonej

⁴ Zob. np. S. Wójcik, [w:] *System prawa cywilnego. Tom IV. Prawo spadkowe*, J.S. Piątkowski (red.), Ossolineum 1986, s. 173-178; S. Wójcik, F. Zoll, [w:] *System prawa prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, B. Kordasiewicz (red.), Warszawa 2015, s. 335-342; H. Witczak, A. Kawałko, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2011, s. 47.

⁵ Zob. szerzej np. J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959, s. 387-392; P. Księżak, *Zachówek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2012, s. 32-37; B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 10...*, s. 1041-1045.

⁶ Zob. np. P. Księżak, *Podstawowe problemy zapisu windykacyjnego*, KPP 2011, z. 4, s. 1076 i n.; *idem*, *Zachówek*, s. 409-410; B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 10...*, s. 1119.

⁷ I ACa 1078/13, Legalis.

części obciąża uprawnionego do zachowku. Często wiąże się to z koniecznością zbadania, co wchodzi do spadku i jaka jest jego wartość wraz z wykazaniem podstawy odpowiedzialności pozwanego lub pozwanych z art. 999¹ czy też art. 1000 k.c.

Stosownie do art. 1000 § 1 k.c., jeżeli uprawniony nie może otrzymać należnego mu zachowku od spadkobiercy lub osoby, na rzecz której został uczyniony zapis windykacyjny, może on żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Jednakże obdarowany jest obowiązany do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny. Jeżeli obdarowany sam jest uprawniony do zachowku, ponosi odpowiedzialność względem innych uprawnionych do zachowku tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachówek (§ 2). Obdarowany może zwolnić się od obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku przez wydanie przedmiotu darowizny (§ 3). Powyższe uregulowanie przewidujące subsydiarną odpowiedzialność obdarowanych za zachowki, w sytuacji gdy uprawniony nie mógł otrzymać zachowku od spadkobierców, wywodzi się z systemów prawnych niemieckiego i austriackiego, i przewidziane było także w art. 165 dekretu z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe⁸.

Sformułowanie art. 1000 § 1 k.c. nie jest doskonałe. Po pierwsze, użyto w nim wyrażenia, że uprawnionemu do zachowku przysługuje żądanie „sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku”, co mogłoby sugerować odpowiedzialność obdarowanego tylko wtedy, gdy uprawniony już uzyskał jakąś część świadczenia z tytułu zachowku, a więc z wyłączeniem tej odpowiedzialności w razie nieotrzymania jakiegokolwiek świadczenia na poczet zachowku. Taka wykładnia, jak zauważa się w doktrynie, nie dałaby się jednak pogodzić z celem tego unormowania. Dlatego zasadne jest twierdzenie, że odpowiedzialność według art. 1000 k.c. istnieje również w wypadku, gdy uprawniony do zachowku nie uzyskał żadnych świadczeń z tytułu zachowku⁹. Dobrze ujął to B. Kordasiewicz, stwierdzając, że „(...) w krańcowych sytuacjach «uzupełnienie», o którym mowa w art. 999¹ § 1 k.c. oraz

⁸ Dz. U. Nr 60, poz. 328, ze zm., dalej: dekret Prawo spadkowe.

⁹ Tak np. E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki*, Warszawa 2017, art. 1000, pkt 1; E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, art. 994, pkt 2, Lex el/2015; B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 10*, 2015, s. 1119; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T. II. Komentarz. Art. 450-1088. Przepisy wprowadzające*, Warszawa 2018, art. 1000, nb. 1; J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, art. 1000, nb. 2, Legalis; T. Sokołowski, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450-1088*, Warszawa 2016, art. 1000, nb. 2, Legalis.

w art. 1000 § 1 k.c., może być więc uzupełnieniem «od zera»¹⁰. Po drugie, ustawodawca używa w nim liczby pojedynczej („spadkobierca”, „osoba, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny”), ale za oczywiste uznaje się w doktrynie, że roszczenie subsydiarne można podnosić dopiero wtedy, gdy uprawniony nie może otrzymać należnego zachowku od żadnego ze spadkobierców, a w odniesieniu do roszczenia względem obdarowanego także od żadnego z zapisobierców windykacyjnych¹¹.

Odpowiedzialność zapisobierców windykacyjnych i obdarowanych za zachowek nie prowadzi do realnego zwrotu przez nich przedmiotu zapisu windykacyjnego lub darowizny. Doliczenie tych przysporzeń przy ustalaniu prawa do zachowku ma jedynie charakter rachunkowy (podobnie jak w przypadku zaliczania darowizny i zapisów windykacyjnych na schedę spadkową w dziale spadku). Uprawniony do zachowku może go dochodzić od obdarowanego w granicach określonych w art. 1000 k.c. także w sytuacji, gdy spadkodawca dokonał darowizny wyczerpującej cały spadek¹². Tę samą zasadę należy stosować w przypadku rozdysponowania całym lub prawie całym potencjalnym spadkiem w formie zapisów windykacyjnych (przedmioty zapisów windykacyjnych nie wchodzą w skład spadku – art. 981 § 1 k.c.)¹³.

Jak trafnie stwierdza Paweł Księżak¹⁴, subsydiarna odpowiedzialność obdarowanych za dług z tytułu zachowku pojawi się nie tylko w przypadku, gdy egzekucja z majątku dłużnika głównego (spadkobiercy) lub subsydiarnego (zapisobiercy windykacyjnego) okaże się bezskuteczna (tak na tle art. 31 § 1 k.s.h.) czy w razie jego niewypłacalności (jak w art. 33 § 2 k.c.). Niemożność otrzymania zachowku należy bowiem rozumieć funkcjonalnie i elastycznie. Chodzi tu o niemożliwość zarówno prawną, jak i faktyczną. Jako przykłady wskazuje wypadki, gdy:

- 1) wartość stanu czynnego spadku uzyskanego przez spadkobiercę, który przyjął go z dobrodziejstwem inwentarza, nie wystarcza na pełne pokrycie roszczenia osoby uprawnionej do zachowku. Wysokość zachowku ustalana jest w odniesieniu do stanu czystego spadku, a więc jeśli nie było zapisów windykacyjnych ani darowizn podlegających zaliczeniu, spadkobierca będzie odpowiadał

¹⁰ B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 10...*, 2015, s. 1120.

¹¹ Zob. *ibidem*.

¹² Tak SN w wyroku z 30.01.2008 r., III CSK 255/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 47; SA w Warszawie w wyrokach z 20.11.2013 r., I ACa 501/12, Lex nr 1254524 oraz 10.07.2014 r., I ACa 113/14, Lex nr 1527263.

¹³ Tak też E. Niezbecka, uwagi do art. 1000 pkt 1, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, Lex el/2015.

¹⁴ Zob. P. Księżak, uwagi do art. 1000 pkt 1, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, K. Osajda (red.), Legalis 2018.

z istoty rzeczy tylko w granicach stanu czynnego spadku. Inna sytuacja może powstać, gdy doliczenie darowizn spowodowało, że zachówek przekracza stan czynny spadku. Spadkobierca, który nie przyjmuje spadku z dobrodziejstwem inwentarza, może być zmuszony do pokrycia zachowku kosztem swego majątku osobistego;

- 2) sytuacja majątkowa spadkobiercy uniemożliwia wyegzekwowanie roszczenia, a brak jest zapisobierców windykacyjnych lub z powodów prawnych lub faktycznych również od nich nie można uzyskać zaspokojenia zachowku. Dowodem niemożności otrzymania zachowku od spadkobiercy i zapisobiercy windykacyjnego będzie nie tylko umorzenie egzekucji w stosunku do nich, lecz także umorzenie egzekucji prowadzonej przez innych wierzycieli. Powód może też w inny sposób wykazać niewypłacalność spadkobiercy;
- 3) spadkobierca sam jest uprawniony do zachowku, a nadwyżka w spadku ponad jego własny zachówek nie wystarcza na zaspokojenie roszczeń osoby dochodzącej zachowku (art. 999 k.c.); to samo odnosi się do zapisobiercy windykacyjnego (art. 999¹ § 2 k.c.);
- 4) sąd w procesie przeciw spadkobiercy lub zapisobiercy windykacyjnemu błędnie ustalił nieistnienie roszczenia;
- 5) powództwo przeciw uprawnionemu zostało oddalone na podstawie art. 5 k.c.;
- 6) z innych powodów niemożność dochodzenia zachowku od spadkobiercy i zapisobiercy windykacyjnego związana jest z okolicznościami odnoszącymi się do tego spadkobiercy i zapisobiercy windykacyjnego, nie zaś do samego roszczenia o zachówek.

W sprawie, w której wydany został glosowany wyrok, skarżący zarzucili naruszenie art. 1000 § 1 k.c. przez brak dokonania ustaleń, czy powódka miała możliwość uzyskania zachowku od R.N., będącego trzecim spadkobiercą po K.N. Sąd Najwyższy nie podzielił tego zarzutu skargi kasacyjnej. Zauważył, że z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynikało, że zmarły K.N. nie pozostawił żadnego majątku, a R.N., wraz z pozostałymi spadkobiercami, nabyli spadek po K.N. z dobrodziejstwem inwentarza. Mając na względzie ograniczenie odpowiedzialności spadkobiercy do wartości stanu czynnego spadku (art. 1031 § 2 k.c.), jak też fakt, iż stan ten był równy zero, zaaprobował ustalenia sądów *meriti* co do tego, że uzyskanie zachowku od spadkobiercy nie było możliwe i uzasadniało subsydiarną odpowiedzialność obdarowanego i jego następców prawnych (art. 1000 § 1 k.c.).

Dla porządku rzeczy odnotować należy, że jeśli niemożność zaspokojenia roszczenia wobec spadkobiercy i zapisobiercy windykacyjnego wynika z przedawnienia tego roszczenia albo innych okoliczności związanych z samym roszczeniem,

odpowiedzialność obdarowanego nie powstanie¹⁵. Ten przypadek nie odnosi się do realiów omawianej sprawy.

Sąd Najwyższy słusznie zauważył, że rozwiązanie, zgodnie z którym odpowiedzialność za zachówek spoczywa także na obdarowanych przez spadkodawcę, ma na celu zapobieganie sytuacji, w której osoby najbliższe, uprawnione do zachowku, utraciłyby *de facto* tę ochronę lub ochrona ta została umniejszona na skutek dokonanych przez spadkodawcę za życia darowizn obniżających wartość stanu czynnego spadku. Jest ono przyjęte zresztą nie tylko w polskim prawie. Z jednej strony, nie ogranicza ono swobody dysponowania majątkiem za życia spadkodawcy, z drugiej zaś pozwala uprawnionemu do zachowku, pod określonymi warunkami, zaspokoić swoje roszczenie o zachówek lub jego uzupełnienie z majątku obdarowanego. Prawidłowa jest także konstatacja Sądu Najwyższego, że dotyczy to także takiej sytuacji, w której spadkodawca dokonał darowizny wyczerpującej cały spadek, uprawniony do zachowku jest zarazem powołanym do spadku z ustawy, a obdarowany jest również uprawniony do zachowku. Obdarowany, uprawniony do zachowku, ponosi jednak odpowiedzialność wobec innych uprawnionych tylko w zakresie nadwyżki przekraczającej jego własny zachówek¹⁶.

Zarówno status spadkobiercy, jak i uprawnionego do zachowku należy wiązać z chwilą otwarcia spadku. Dopóki zatem nie nastąpi ostateczne ustalenie kręgu tych osób w chwili śmierci spadkodawcy, nie sposób określić, które darowizny mają być doliczone. Przykładowo, jeśli spadkobierca, który otrzymał darowiznę przed ponad 10 laty, odrzuci spadek albo zostanie uznany za niegodnego dziedziczenia, darowizna nie będzie doliczana do spadku. Jak nie bez racji zauważa P. Księżak, skutkuje to powstaniem zaskakującego paradoksu. Jeżeli darowizny były dokonane więcej niż 10 lat wstecz przed otwarciem spadku, dla uprawnionego może być korzystniejszej, by obdarowany dziedziczył lub miał prawo do zachowku – tylko wtedy bowiem darowizna będzie doliczona do spadku. Jeśli obdarowany spadkobierca zostanie np. uznany za niegodnego dziedziczenia, spowoduje to zmniejszenie zachowku innych uprawnionych¹⁷. Zapatrywanie to nie jest bynajmniej argumentem przeciwko słuszności poglądu Sądu Najwyższego wyrażonego w tezie omawianego orzeczenia.

Ponadto w przepisie art. 1000 k.c. mowa jest o obdarowanym, ale nie powinno budzić wątpliwości, i uznał tak też Sąd Najwyższy w omawianym orzeczeniu, iż obowiązek zaspokojenia roszczenia o zachówek może obciążać również następców prawnych (spadkobierców) obdarowanego. Obowiązek ten ma przecież

¹⁵ Zob. *ibidem*.

¹⁶ Zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 7.07.1964 r., I CR 691/63, OSNCP 1965, nr 9, poz. 143; 13.02.2004 r., II CK 444/02, OSP 2007, nr 4, poz. 51 i 30.01.2008 r., III CSK 255/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 47.

¹⁷ Zob. P. Księżak, uwagi do art. 994 pkt 3, [w:] *Kodeks cywilny...*, Legalis 2018.

cywilnoprawny i majątkowy charakter, a ponadto nie jest ściśle związany z osobą obdarowanego. Dlatego uprawnione jest traktowanie go jako składnika spadku po obdarowanym (art. 922 § 2 k.c.). Jest tak tym bardziej, skoro jego uzasadnieniem jest określone przysporzenie majątkowe pochodzące z majątku spadkodawcy, z którego potencjalnie mogą korzystać również jego następcy prawni. Realizacja obowiązku zaspokojenia roszczenia o zachówek nie zależy ponadto od osobistych przymiotów dłużnika ani nie wiąże się ze szczególnym stosunkiem zaufania między uprawnionym do zachowku a obdarowanym. Roszczenie o zachówek ze swej natury jest zbywalne, co potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13.02.1975 r.¹⁸ i co spotkało się z powszechną aprobatą piśmiennictwa. Jest ono też, choć z pewnymi ograniczeniami, dziedziczne. Konsekwentnie przyjęć należało, jak uczynił to Sąd Najwyższy w glosowanym wyroku, możliwość przejścia na następców prawnych pod tytułem ogólnym również odpowiadającego mu obowiązku obdarowanego. Z wypowiedzi doktryny w tej kwestii warto przywołać zapatrywanie P. Księżaka, który jest zdania, że odpowiedzialność obdarowanego nie może być traktowana jako ściśle związana z jego osobą. To nie momenty osobiste decydują o tej odpowiedzialności. Przesądza to, że dług wynikający z art. 1000 k.c. jest dziedziczny na zasadach ogólnych (art. 992 k.c.). Uprawniony do zachowku może kierować swe subsydiarne roszczenie przeciw spadkobiercom obdarowanego i to bez względu na to, czy obdarowany zmarł przed darczyńcą czy po nim. Ta sama zasada musi się odnosić konsekwentnie do innych wypadków sukcesji uniwersalnej, w których następca wstępuje w całość (lub w ułamkową część) praw poprzednika¹⁹. W razie rozporządzenia przez obdarowanego przedmiotem darowizny lub korzyścią z niej wynikającą bezpłatnie obowiązek zwrotu nie przejdzie na osobę trzecią – brak tu przesłanek do stosowania art. 407 k.c.²⁰.

Okoliczność, że roszczenie o zachówek, a więc również i roszczenie o uzupełnienie zachowku, powstaje z chwilą otwarcia spadku²¹, nie jest przeszkodą dla uznania, że obowiązek jego zaspokojenia spoczywa na spadkobiercach obdarowanego także wówczas, gdy obdarowany zmarł przed otwarciem spadku po darczyńcy. Przed śmiercią spadkodawcy prawo do zachowku ma jedynie potencjalny charakter w tym sensie, że jego powstanie i wielkość są niepewne; w okresie tym uprawniony nie dysponuje również wypływającym z prawa do zachowku skonkretyzowanym roszczeniem o zachówek. W skład spadku mogą wchodzić nie tylko prawa i obowiązki majątkowe, lecz także związane z nimi sytuacje prawne, których pewne elementy powstały przed

¹⁸ III CZP 91/74, OSNCP 1976, nr 1, poz. 6.

¹⁹ Zob. P. Księżak, *Zachówek...*, s. 427.

²⁰ Zob. P. Księżak, uwagi do art. 1000 pkt 6, [w:] *Kodeks cywilny...*, Legalis 2018.

²¹ Zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z 17.11.1948 r., Wa.C 219/48, „Państwo i Prawo” 1949, z. 11, s. 126.

otwarcie spadku, pozostałe zaś – zamykające stan faktyczny, stanowiący źródło określonego uprawnienia lub obowiązku – powstają dopiero po otwarciu spadku²². W takich przypadkach skutek prawny, z którym związane jest zamknięcie stanu faktycznego, wpływający na zwiększenie lub zmniejszenie majątku spadkodawcy, odnosi się do spadkobiercy tak, jakby cały stan faktyczny ziścił się wobec spadkodawcy przed otwarciem spadku.

Także w doktrynie przyjmuje się, że w zasadzie spadkobierca wstępuje również w sytuację prawną spadkodawcy. Sytuacją prawną (pojęcie to jest szersze od prawa podmiotowego tymczasowego) jest *status nascendi*, jaki istnieje, dopóki nie zrealizowały się wszystkie elementy stanu faktycznego potrzebne do wywołania określonego skutku prawnego. Jeżeli brakujące elementy stanu faktycznego zostały zrealizowane po śmierci spadkodawcy, wynikiem z tego skutki prawne z reguły działać będą w stosunku do spadkobiercy. Tak jest np. jeżeli spadkodawca złożył oświadczenie woli przeznaczone innej osobie, które do niej nie doszło za jego życia, albo nabył lub przeniósł prawo pod warunkiem zawieszającym bądź z zastrzeżeniem terminu początkowego. W takich wypadkach dojdzie oświadczenia do innej osoby, ziszczenie się warunku albo nadejście terminu po śmierci spadkodawcy spowodują, że odpowiednie skutki odnosić się będą do spadkobiercy, podobnie jak miałyby to miejsce w stosunku do spadkodawcy, gdyby ów brakujący element stanu faktycznego został spełniony za jego życia²³.

Sąd Najwyższy nie bez racji zwrócił także uwagę na możliwość powołania się na wady oświadczenia woli wobec następców prawnych osoby, której oświadczenie zostało złożone, możliwość powołania się na zarzut przedawnienia wobec spadkobiercy, gdy bieg przedawnienia rozpoczął się wobec spadkodawcy lub możliwość przyjęcia oferty przez spadkobierców osoby do której została skierowana, chyba że oferta jest „ściśle związana” z osobą, do której została skierowana, to wówczas oferta taka wygasa wraz ze śmiercią tej osoby i nie należy do spadku po niej (art. 922 § 2 k.c.), czego konsekwencją jest to, że nie może być przyjęta przez spadkobierców tej osoby²⁴. Dotyczy to również możliwości żądania uznania za bezskuteczną czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela wobec spadkobiercy osoby trzeciej (art. 527 k.c.), funkcjonalnie analogicznych instrumentów dotyczących czynności prawnych dokonanych przez upadłego, właściwych prawu upadłościowemu (art. 127 i n. prawa upadłościowego²⁵), a także przejścia na następców

²² Zob. uchwała Sądu Najwyższego z 16.03.1970 r., III CZP 112/69, OSNCP 1971, nr 1, poz. 1.

²³ Zob. J.S. Piątowski, [w:] *System prawa spadkowego. Tom IV. Prawo spadkowe*, J.S. Piątowski (red.), Ossolineum 1986, s. 67-68.

²⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 19.02.2003 r., V CKN 1614/00, Lex nr 83826.

²⁵ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 2344, ze zm.).

prawnych obdarowanego obowiązku dostarczenia darczyńcy środków utrzymania (art. 897 k.c.)²⁶, także wówczas, gdy stan niedostatku nastąpił po śmierci obdarowanego. Jak słusznie uznał Sąd Najwyższy, założenie to należało odnieść do pokrewnej w stosunku do wymienionych w ostatniej kolejności sytuacji, która wystąpiła w sprawie. Z chwilą dokonania darowizny po stronie obdarowanego powstał załączek przyszłego potencjalnego zobowiązania do zapłaty kwoty tytułem zachowku. Obowiązek ten stanowił jeden z elementów sytuacji prawnomajątkowej obdarowanego i ziściłby się po jego stronie, gdyby dożył on otwarcia spadku. Ze względu na śmierć obdarowanego w sytuację tę, w tym związany z nią potencjalny obowiązek, wstąpili pozwani jako spadkobiercy. Odmienne rozwiązanie byłoby uzasadnione tylko wtedy, gdyby założyć, ku czemu jednak brak podstaw prawnych i przekonujących argumentów, że obowiązek pokrycia zachowku obciążający obdarowanego ma charakter ściśle związany z jego osobą. Następcy prawni obdarowanego nie mogą przy tym powoływać się na to, że otrzymali spadek wolny od obciążeń, co wynika z ogólnych zasad spadkobrania jako sukcesji uniwersalnej. Mogą natomiast ograniczyć swoją odpowiedzialność, przyjmując spadek z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1012 k.c.).

W uzasadnieniu głosowanego wyroku prawidłowo wskazano, że sytuacja, w której obdarowany, gdyby dożył otwarcia spadku, byłby obowiązany do zapłaty zachowku, a wstępujący w jego miejsce spadkobiercy, gdyby nie dożył on otwarcia spadku po darczyńcy, mieliby być od tego obowiązku zwolnieni, zatrzymując całość darowanej korzyści z uszczerbkiem dla uprawnionego do zachowku, byłaby trudna do pogodzenia z celowościowymi podstawami zachowku. Instytucja ta byłaby efektywna w znikomym stopniu, gdyby nie istniały skuteczne instrumenty pozwalające uprawnionemu sięgnąć do majątku osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę, zwłaszcza jeżeli wyczerpuje ona całość lub większą część spadku. Dlatego też ustawodawca przyznał uprawnionemu do zachowku silniejszą pozycję w zestawieniu z obdarowanym, umożliwiając pośrednie podważenie skutków dokonanej darowizny i doprowadzenie do stosownego wyrównania. Ważne jest też to, że skuteczność tego rozwiązania nie powinna zależeć od przypadkowej kwestii, jaką jest ta, czy obdarowany zmarł przed czy po otwarciu spadku, po darczyńcy.

Ponadto sytuacja, w której obdarowany, gdyby dożył otwarcia spadku, byłby obowiązany do zapłaty zachowku, a wstępujący w jego miejsce spadkobiercy, gdyby nie dożył on otwarcia spadku po darczyńcy, mieliby być od tego obowiązku zwolnieni, byłaby trudna do pogodzenia z art. 32 Konstytucji. Zawarty w tym przepisie

²⁶ Tak trafnie np. L. Stecki, [w:] *System prawa prywatnego. Tom 7. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, J. Rajski (red.), Warszawa 2011, s. 348; M. Safjan, uwagi do art. 897, [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450-1088. Przepisy wprowadzające*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2018, nb. 6, Legalis.

nakaz równości dotyczy tych podmiotów, które są obdarzone określoną cechą relewantną z punktu widzenia danej sfery stosunków prawnych, gdy dyspozycja normy prawnej wyróżnia daną sferę stosunków ze względu na wskazaną cechę relewantną oraz gdy istnieje związek pomiędzy cechą relewantną danej kategorii podmiotów a treścią przyjętej regulacji²⁷. Chwila śmierci obdarowanego, w istocie rzeczy będąca okolicznością przypadkową, nie może być uznana za istotną cechę różnicującą i usprawiedliwiać odmiennego potraktowania obu tych sytuacji. W obu wskutek darowizny uszczuplono skład spadku z korzyścią dla obdarowanego (jego następców prawnych) i z uszczerbkiem dla uprawnionego do zachowku, przy czym w momencie dokonania darowizny zarówno darczyńca, jak i beneficjent powinni mieć świadomość, że będzie ona stanowić składnik substratu zachowku. Wprawdzie odstępienie od równego traktowania osób wykazujących (...) cechy relewantne może bez naruszenia konstytucyjnych zasad nastąpić tylko wyjątkowo i gdy znajduje przekonujące uzasadnienie w innych chronionych konstytucyjnie wartościach²⁸, ale trudno takich dopatrzeć się w realiach omawianej sprawy. Systemowo, prakseologicznie i aksjologicznie spójne jest rozwiązanie, zgodnie z którym obowiązek ten ciąży na obdarowanym i jego spadkobiercach, niezależnie od tego, czy obdarowany zmarł przed, czy po śmierci darczyńcy.

Nie budzą wreszcie sprzeciwu wywody Sądu Najwyższego odnoszące się do tego, że nakaz doliczania darowizn do substratu zachowku, jakkolwiek co do zasady nieograniczony przedmiotem darowizny, czasem jej dokonania i przynależnością obdarowanego do określonego kręgu osób, nie ma bezwzględnego charakteru. Z mocy art. 994 § 1 k.c. doliczeniu do substratu zachowku nie podlegają m.in. drobne darowizny, przyjęte zwyczajowo w danych stosunkach, a także darowizny dokonane dawniej niż 10 lat, licząc wstecz od otwarcia spadku, na rzecz osób niebędących spadkobiercami lub uprawnionymi do zachowku. *A contrario* uwzględnieniu przy obliczaniu zachowku wymagają darowizny dokonane na rzecz spadkobierców i uprawnionych do zachowku, bez względu na to, kiedy zostały dokonane²⁹. Darowizny dokonane w kręgu spadkobierców i uprawnionych do zachowku ustawodawca traktuje zatem w sposób szczególny, wychodząc z założenia, że ich wartość w każdym przypadku, a więc nie tylko w przypadku ich dokonania 10 lat wstecz,

²⁷ Zob. np. wyroki TK z: 30.03.2004 r., K 32/03, OTK-A 2004, nr 3, poz. 22; 2.12.2009 r., U 10/07, OTK-A 2009, nr 11, poz. 163 i 2.04.2003 r., K 13/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 28.

²⁸ Zob. np. orzeczenie TK z 23.10.1995 r., K 4/95, OTK w 1995 r., nr 2, poz. 11, wyrok TK z 24.02.2010 r., K 6/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 15.

²⁹ Zob. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 1.06.2004 r., I ACA 285/04, OSA 2005, nr 3, poz. 17, z glosą M. Niedośpiała, OSA 2005, nr 10, s. 89; wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 7.03.2013 r., I ACA 548/12, Lex nr 1292808; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 4.04.2013 r., V ACA 842/12, Lex nr 1305957; wyrok Sądu Najwyższego z 6.02.2014 r., I CSK 252/13, OSNC-ZD 2015, nr B, poz. 25.

licząc od otwarcia spadku, powinna stanowić podstawę do obliczenia zachowku, a w konsekwencji ewentualnego wyrównania między uprawnionymi.

Rozwiązanie przyjęte w art. 994 § 1 k.c. nawiązuje niewątpliwie do art. 163 § 2 pkt 3 dekretu Prawo spadkowe, który przewidywał, że „(...) nie ulegają doliczeniu (do wartości czystego spadku – uwaga autora) darowizny zdziałane dawniej niż dziesięć lat przed śmiercią spadkodawcy na rzecz osób, nie przychodzących do spadku”. Sformułowanie tego przepisu budziło wątpliwości co zakresu jego zastosowania³⁰. Zostały one częściowo usunięte w obecnym brzmieniu art. 994 § 1 k.c. Nie dotyczyły one jednak tego, czy status spadkobiercy i uprawnionego do zachowku z punktu widzenia nakazu zaliczenia darowizny należało wiązać z potencjalnym kręgiem spadkobierców ustawowych i osób uprawnionych do zachowku, czy z osobami, które w konkretnej sytuacji dochodzą do spadku, względnie są uprawnione do zachowku w chwili śmierci spadkodawcy. Jak zauważył Sąd Najwyższy, podobny problem z rekonstrukcją kręgu osób uprawnionych do zachowku stanowił przedmiot dyskusji na tle odpowiednich przepisów prawa austriackiego, na których wzorowane jest rozwiązanie przyjęte w polskim kodeksie cywilnym (*de lege lata* § 792 austriackiego kodeksu cywilnego³¹, który wyraźnie wskazuje na abstrakcyjny krąg uprawnionych do zachowku, i § 785 ust. 3 austriackiego kodeksu cywilnego w dawnym brzmieniu).

Sąd Najwyższy przyjął w omawianym judykacie, i należy to ocenić pozytywnie, że status spadkobiercy i uprawnionego do zachowku z punktu widzenia nakazu zaliczenia darowizny należy wiązać z potencjalnym kręgiem spadkobierców ustawowych i osób uprawnionych do zachowku, a nie z osobami, które w konkretnej sytuacji dochodzą do spadku, względnie są uprawnione do zachowku w chwili śmierci spadkodawcy. Należy zaaprobować pogląd SN, że śmierć obdarowanego przed otwarciem spadku nie pozbawia darowizny cechy bezterminowej zaliczalności, skoro została ona dokonana na rzecz obdarowanego wchodzącego do kręgu najbliższych, w przypadku których ustawodawca uznał za celowe osłabienie skutków darowizny bez względu na upływ czasu od jej dokonania (*familia suspecta*). Elementem sytuacji prawnomajątkowej obdarowanego, w którą po jego śmierci wstępują jego spadkobiercy, jest także to, że uzyskane przezeń przysporzenie będzie podlegać zaliczeniu do substratu zachowku bez względu na czas, który upłynął od dokonania darowizny. Pozwani, jako spadkobiercy obdarowanego, nie mogli dlatego powoływać się na ograniczenie czasowe przewidziane w art. 994 § 1 k.c. Sąd

³⁰ Zob. np. J. Gwiazdomorski, *Prawo...*, s. 429.

³¹ „Wenn der Geschenknnehmer im Zeitpunkt der Schenkung nicht zum Kreis der pflichtteilsberechtigten Personen gehörte (§ 757), haftet er nicht, wenn der Verstorbene die Schenkung mehr als zwei Jahre vor seinem Tod wirklich gemacht hat”.

Najwyższy słusznie zauważył, że na rzecz tej wykładni przemawiają także przypadkowe i kolidujące z założeniami instytucji zachowku rezultaty, do których w takich okolicznościach, jak powstałe w omawianej sprawie, prowadzi odmienna interpretacja. Spadkodawca dokonał bowiem *in casu* darowizny, która w chwili otwarcia spadku wyczerpywała całość spadku. Darowizna została dokonana na rzecz jednego z dzieci, zatem w chwili jej dokonywania zarówno darczyńca, jak i obdarowany powinni liczyć się z tym, że darowizna ta co do zasady będzie podlegać uwzględnieniu przy obliczaniu zachowku należnego pozostałym uprawnionym. Śmierć obdarowanego – spadkobiercy będącego zarazem uprawnionym do zachowku – nie powinna prowadzić do zmiany tego stanu rzeczy z tym skutkiem, że następcy prawni obdarowanego zatrzymują całą korzyść kosztem uprawnionej do zachowku żony spadkodawcy i drugiego z synów, którzy nie otrzymaliby niczego z majątku spadkodawcy. Tego rodzaju bezpodstawnemu uprzywilejowaniu przeciwdziałać ma właśnie instytucja zachowku w powiązaniu z nakazem doliczania do substratu zachowku darowizn i roszczeniem przysługującym uprawnionemu do zachowku wobec obdarowanego. Nie ma przy tym znaczenia, że uprzywilejowanie nie dotyczy bezpośrednio obdarowanego, skoro w jego miejsce wstąpili następcy prawni, a tym samym doszło do uprzywilejowania określonego szczepu, kosztem pozostałych uprawnionych. W konsekwencji, jak prawidłowo wywiódł Sąd Najwyższy, zacieśnienie darowizn objętych nakazem bezterminowego doliczania do dokonanych w kręgu spadkobierców (uprawnionych do zachowku) nie stało na przeszkodzie doliczeniu do substratu zachowku darowizny dokonanej na rzecz spadkobiercy, będącego zarazem uprawnionym do zachowku, który zmarł przed otwarciem spadku.

Podsumowując, teza glosowanego wyroku nie budzi zastrzeżeń, a samo oddalenie skargi kasacyjnej pozwanych uznać należy za prawidłowe. Teza ta mogłaby być może ujęta szerzej i brzmieć: „Zobowiązanie do zapłaty, jak też do uzupełnienia zachowku ciążące na obdarowanym (art. 1000 § 1 k.c.) przechodzą na jego następców prawnych także wówczas, gdy obdarowany zmarł przed otwarciem spadku po darczyńcy (art. 922 § 1 k.c.)”. *Ratio* przepisów o zachowku nie pozwala uznać za uprawnionego zapatrywania, że zobowiązanie do zaspokojenia (uzupełnienia) zachowku ciążące na obdarowanym (art. 1000 § 1 k.c.) nie odnosi się do jego następców prawnych, gdy obdarowany zmarł przed otwarciem spadku po darczyńcy (art. 922 § 1 k.c.). Orzeczenie to z pewnością przyczyni się do właściwego rozumienia zakresu normy art. 1000 § 1 k.c. w orzecznictwie sądów powszechnych.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Gwiazdomorski J., *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959.
- Kordasiewicz B., [w:] *System Prawa Prywatnego Tom 10. Prawo spadkowe*, B. Kordasiewicz (red.), Warszawa 2015.
- Kremis J., J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Warszawa 2017.
- Księżak P., *Podstawowe problemy zapisu windykacyjnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2011, z. 4.
- Księżak P., *Zachówek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2012.
- Księżak P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, K. Osajda (red.), Legalis 2018.
- Niedośpiał M., *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 1 czerwca 2004 r.*, I ACa 285/04, OSA 2005, nr 10.
- Niezbecka E., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, A. Kidyba (red.), Lex el/2015.
- Pazdan M., [w:] *Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2018.
- Piątowski J.S., [w:] *System prawa spadkowego. Tom IV. Prawo spadkowe*, J. S. Piątowski (red.), Ossolineum 1986.
- Safjan M., [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2018.
- Skowrońska-Bocian E., J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki*, Warszawa 2017.
- Sokołowski T., [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088*, Warszawa 2016.
- Stecki L., [w:] *System prawa prywatnego. Tom 7. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, J. Rajski (red.), Warszawa 2011.
- Witczak H., A. Kawalko, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2011.
- Wójcik S., [w:] *System prawa cywilnego. Tom IV. Prawo spadkowe*, J. S. Piątowski (red.), Ossolineum 1986.
- Wójcik S., F. Zoll, [w:] *System prawa prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, B. Kordasiewicz (red.), Warszawa 2015.

Orzecznictwo

- Orzeczenie Sądu Najwyższego z 17.11.1948 r., Wa.C 219/48, „Państwo i Prawo” 1949, nr 11.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 23.10.1995 r., K 4/95, OTK 1995, Nr 2, poz. 11.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2.04.2003 r., K 13/02, OTK-A 2003, Nr 4, poz. 28.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30.03.2004 r., K 32/03, OTK-A 2004, Nr 3, poz. 22.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2.12.2009 r., U 10/07, OTK-A 2009, Nr 11, poz. 163.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 24.02.2010 r., K 6/09, OTK-A 2010, Nr 2, poz. 15.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 16.03.1970 r., III CZP 112/69, OSNCP 1971, nr 1, poz. 1.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 13.02.1975 r., III CZP 91/74, OSNCP 1976, nr 1, poz. 6.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 1.06.2004 r., I ACa 285/04, OSA 2005, Nr 3, poz. 17.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 4.04.2013 r., V ACa 842/12, LEX nr 1305957.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 14.02.2014 r., I ACa 1078/13, Legalis.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 7.03.2013 r., I ACa 548/12, LEX nr 1292808.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 20.11.2013 r., I ACa 501/12, Lex nr 1254524.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 10.07.2014 r., I ACa 113/14, Lex nr 1527263.

Wyrok Sądu Najwyższego z 7.07.1964 r., I CR 691/63, OSNCP 1965, nr 9, poz. 143.
Wyrok Sądu Najwyższego z 19.02.2003 r., V CKN 1614/00, LEX nr 83826.
Wyrok Sądu Najwyższego z 13.02.2004 r., II CK 444/02, OSP 2007, nr 4, poz. 51.
Wyrok Sądu Najwyższego z 30.01.2008 r., III CSK 255/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 47.
Wyrok Sądu Najwyższego z 6.02.2014 r., I CSK 252/13, OSNC-ZD 2015, nr B, poz.25.
Wyrok Sądu Najwyższego z 13.04.2018 r., I CSK 381/17, OSNC – ZD 2018, nr D, poz. 68.

Akty prawne

Dekret z dnia 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz. U. Nr 60, poz. 328, ze zm.).
Ustawa z dnia 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1025, ze zm.).
Ustawa z dnia 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 2344, ze zm.).

Commentary on the decision of the Supreme Court of 13 April 2018, I CSK 381/17

SUMMARY

In a commentary on the ruling of 13 April 2018, I CSK 381/17, the author seconds the decision of the Supreme Court to the effect that the obligation of the donee to supplement the legitimate portion (Article 1000.1 of the Civil Code) is passed on to his legal successors even if the donee dies before the opening of the donor's estate (Article 922.1 of the Civil Code). The commentator is of the opinion that a contrary decision, if adopted by a court of the first instance, would have contradicted the ratio legis of the provisions of the Civil Code regarding the legitimate portion and undermined the rights of the immediate family members of the deceased to the legitimate portion.

Key words: donation, donor, donee, legitimate portion, opening of the estate

